

Halász Péter

A PÁRVÁLASZTÁS ÖRÖMEI ÉS NEHÉZSÉGEI A MOLDVAI MAGYAROKNÁL¹

Az ember élete körforgás, tulajdonképpen mindegy, hol kezdünk a megismerésébe. A gyermek megszületik, felnő, felkészül az életre, párjára lel, gyermeke születik... – aki aztán felnő, felkészül az életre, párjára lel... és így tovább, körbe-körbe. Vagy nem is körbe, hanem spirálisan, mindig egy kis eltéréssel: vagy feljebb, vagy lejjebb, nemzedékről nemzedékre. Elhatározás kérdése tehát, hogy hol is kezdjük egy-egy jelenségének bemutatását, az első csóknál vagy az első gyermeknél? Ebből az összefüggő folyamatból ragadok ki most egy szépségében és veszélyeiben is megragadó mozzanatot, a *párválasztást*, s lehetőségeimhez képest igyekszem bemutatni annak többé-kevésbé eredeti, újabb divatok által még kevésbé deformált állapotát.

Olyan közösségekben, mint a moldvai csángómagyaroké, melyekre a mai, felbillent értékrendű világban nem igazán lehet jellemző az átgondolt és a célszerűen megtervezett életmód, az élet egy-egy sorsfordító eseményének szervezéséhez, lebonyolításához és megéléséhez *nagy szükség van a hagyomány erejére*, hogy a folyamat ne vezessen kisikláshoz. A hagyomány segítségével ugyanis nem kell mindig és mindent újragondolni, latolgatni, nem kell mindenkinek újra és újra kitalálnia, hogy az emberi élet során adódó kellemes és kellemetlen, avagy a bármilyen formában jelentkező feladatokat miként oldja meg, hanem elég igazodnia az „*így szoktuk*”, az „*illen a szokás*”, „*apám, anyám is így csinálta*” rendjéhez. Még így is bőven akad számtalan váratlan, döntést igénylő esemény, de az energiákat mégsem kell szétforgácsolni, mert azt már „*megoldották*” és a maiakra hagyományozták az előttük járó nemzedékek.

Persze tudnunk kell, hogy az egész szokásanyag, amit itt némileg rendbe rakva igyekszem tálalni, a valamikor egységes világkép olyan maradéka, ami hasonlít egy sebtében kifosztott kincstárra; senki sem

---

1 Részlet az „*Első csóktól az első gyermekig*” – *Párválasztás, házasság, gyermek a moldvai magyarok szokás- és hiedelemvilágában*” című, az NKA 201102/03104. sz. kutatói ösztöndíjának támogatásával készülő monográfiából.

tudja mekkora részét vitte már el a tolvaj idő. Senki sem tudja, hogy amit még találunk benne, azt mikor, s miért éppen ezeket hagyták itt. Sőt, a megmaradt értékek egy részét össze is törték, mielőtt a kincstárat kirabolták volna. Amit ma még megtalálhatunk, olyan, mint egy gazdag mellékletekkel eltemetett nagyúr hevenyészve kirabolt sírja. Ráadásul ezeknek a népszokás-relikviáknak a maradéka nem is azonos állapotban maradt ránk, a valamikori egységes műveltségnek minden „síról” más és más, a pusztulás különböző állapotában lévő emlékeit hozza felszínre a képzeletbeli ásó, vagyis az emlékezet. Ezeket kellene egymás mellé helyezve, eredeti értelmüket és szerepüket megsejtve, netán megértve, a hiányzókat képzeletünkkel kiegészítve, több-kevesebb sikerrel életre kelteni, vagy töredékesen értelmezni. Mindenhol *különböző mértékben* pusztuló anyagról van szó, s nehezíti a helyzetet a valamikori közösségi tudás individualizálódása, személyre szabódása, aminek eltérő mértéke torzítja a gyűjtött anyagból kibontható képet. De a számos esetből talán megmutatkozik valami arról, hogy mi is ennek a valamikor összefüggő kulturális kincsnek a lényege, s mi az, ami alkalmi cifraság, egyéni esetlegesség rajta és benne.

„*halgas kusa, ne ugas, hadd djüllen a guzasasz*”²

A párválasztáshoz szükséges ismerkedési lehetőségek közül kétségtelenül a *guzsalyasok* és a különböző *táncos összejövetelek* működtek a leghatékonyabban, de azért voltak egyéb lehetőségek is, ahol a fiatalok ismerkedhettek, sőt *megismerkedhettek* egymással. Ezek részben összefüggtek a guzsalyassal és a táncokkal – mint a haza- és a kikísérések, a kapuknál való búcsúzkodások –, aztán a *guzsalyoskodás* és az *együthálások* különféle formái és alkalmi, a *búcsúk* forgatagáiban való részvétel, újabban pedig a *diszkóbeli* találkozások.

A két világháború közti időben a párválasztás és az „udvarlás” hagyományos rendje már felbomlóban, a viselkedés rendjét megszabó szabályok pedig átalakulófélben voltak Moldvában, az egyének egyre kevésbé tudtak igazodni a szellemi örökség által megszabott keretekhez és támaszkodni a hagyományos rend elemeire. Egyfelől érvényben volt – pontosabban még hatott – az az örökség, hogy „a legény soha nem

2 „hallgass kutya, ne ugrass, hadd gyűljön a guzsalyas” In Wichmann, Yrjö: *Wörterbuch des ungarischen moldauer nordcsángó- und des hétfaluer Csángódialektes*. Suomalais-Ugrilainen Seura. Helsinki, 1936. 213.

teheti be a lábát a lány házába, csak kinn a kapuban beszélgethetnek – *tanácsolnak* –, együtt sétálhattak fel s le az úton.”³ Máshol ezt nem vették olyan komolyan, s mikor a legény elment a házból, a leány kikísérte, aztán „kint a töltésen nagy volt a szerelem, a beszélgetés, ami órák hosszat eltarthatott.”⁴

Többen is hangsúlyozták, hogy – a két háború között – „nyilvánosan” nem udvaroltak egymásnak a fiatalok. Ritkán jártak kézen fogva a falu utcáin, s állításuk szerint még ennél is ritkábban csókolóznak. A testi közelség eme intim megnyilvánulásáról a klézsei idős Csicsó Antal így nyilatkozott az 1980-as években: „A csángók kevésbé csókolóznak. Mielőtt a pap előtt össze nem kötötték a házasságot, addig nem nagyon. A csókolózás mostanában terjedt el, az utóbbi tíz évben.” Majd némi rosszmájúsággal hozzátette, hogy „a szomszédos Somoskán többet csókolóznak”.⁵ Persze lehet, hogy a somoskaiak éppen így beszéltek a klézseiekről.

Lakatos Demeter szabófalvi költő verseinek szerelmesei bezzeg csókolóznak úton-útfélen, pontosabban kutaknál, forrásoknál, kapuban és kapun kívül, *öszte* és *napszentületkor*⁶, aratáskor, kaszáláskor, amint az alábbi versből is kitetszik. A címe *Nyári látvány*⁷:

*Halad egy lány korsó vízzel
forrástul,
legény kiáll az eleibe
kaszástul,
szomjas, láccik, a legény,
meleg lett,
és a szerelem szívibe
megébredt.*

3 Istók György – Pozsony Ferenc: Lakodalom a moldvai Klézсэн. *Művelődés*, LI. 1998. 159.

4 Laczkó István: Emlékképek egy moldvai csángómagyar életéből. In *Csángók a XX. században*. Néprajzi Közlemények XXXIII. Néprajzi Múzeum, Budapest, 1994. 103.

5 Ivácsony Zsuzsa: Szerelem, udvarlás, leánykérés Moldvában. *Korunk*, XIV. 2003. 9. 88.

6 este, naplementekor

7 Lakatos Demeter: *Csángú országba. Összegyűjtött versek, mesék és levelek. I–II.* Összeáll. Libisch Győző. Kiadja a Lakatos Demeter Csángómagyar Kulturális Egyesület, Budapest, 2003. 222.

*Elmaradt a kasza földön,
korsó is,
nem törődnek ők a vízzel,
épp ha friss,
csókolgatja lányt a legény
szénába,
ma kibútt a jó szerencse
útjába.*

A lányiki lányokról már az 1940-es évekből azt olvashatjuk a II. világháború után ugyancsak Magyarországra települt Laczkó István legénykori emlékezeiseiben, hogy „...nyárban aztán a legtöbb leány kint hált valamilyen fészerben, oda vetett ágyat, s a legény odament este. Sokszor addig szerelmeskedtek, hogy kivirradtig elaludtak. Sokszor a szülők költötték fel őket, ilyenkor kapott a lány szidást, még verést is. A legény se ment egy hétig a szereteihez, mert félt, hogy ő is megkapja a szidást. Ez velem is megtörtént nem is egyszer. Mikor reggel mentem haza, megtalálkoztam édesanyámékkal, akik mentek a mezőre kapálni. Én meg ünneplősen felöltözve, *gardányos kalapban*.⁸ Lesütöttem a fejem, s végig kellett hallgatnom a szidást, amit rám mondtak a szüleim.”⁹

Más forrásból másfajta adatokat kapunk, éppen az elébb említett „többet csókolózó” Somoskáról: „Nem hatták a szülők, hogy a legény rea tegye még a kezét es a leányra! Öt esztendeig beszélt édesapám édasanyámval, s még a kezit sem lehetett megfogja, nem hogy megcsókolja. Én is öt esztendeig beszéltem Mihályval. Tizenhét esztendős voltam, mikor beszélni fogtam, az iskolából alig szakadtam volt ki! De úgy beszélünk: ő egy meterre, s én a kapunál. Mikor közeledett hozzám, akkor lüktem tovafele. Mikor egyet rikkantott édesanyám: – *Bori, hej, bé!* Mikor kettedikszor rikkantott, tudtam, már haragos. Kellett menni bé. Akkor haragudtam, de miután eladódtam, megköszöntem: Hál’ Istennek jóra ment az egész!”¹⁰ Valószínű, hogy a csókolózás és más, még intimebb tevékenységek gyakorisága nem annyira településenként, sokkal inkább egyénenként – azaz páronként – alakult.

8 szeretője által gyöngyös szalaggal feldíszített kalap

9 Laczkó: i. m. 103.

10 Csoma Gergely: *A megkötött idő. Varázslások, ráolvasások, rontások, archaikus imák és népmesék Moldvából*. Fekete Sas Kiadó, Budapest, 2016. 183.

A templombúcsú a párválasztás szempontjából is jelentős esemény volt, s bár hagyományosan kereszttek és templomi zászlók alatt vonultak egymás búcsúiba, de mint idősebb korokban többen megvallozták, ifjan nem annyira a vallási buzgalom, mint inkább a másik nemmel való találkozások lehetősége, a búcsúkkal járó forgatag és a tánc vonzotta őket. Meg aztán itt voltak a körhinták, amit Moldvában *kerekhintónak* neveznek, és nagy örömet jelent a gyermekek, a nagyobb legények, lányok számára egyaránt. Némelyikük pedig olyan életre szóló élményt kapott belőle, amire még hatvanesztendőskorában is emlékezett, mint például az 1929-ben Szerbeken született Ambarus Mircea: „Osztán búcsúkor úgy van, hogy hintózik az éfiuság. Nappal hóra, estve bál. Vót egy lány, mellikvel akkor sétáltam én es.... Felvettem a hintóra, vótak ott láncos hintók, mellik körbe forog, s beléül abba a faszékbe. Feltettem *elejembe* a lejánt, s mikor a zegész szék megtótt, elcsapták. Ott osztán mit csináltunk? Érjed utol a lejánt, még ereszted le a lábadot, mikor került, maradj meg, maradj hátra, s mikor csaptam el, akkor vetődött meg, fogtam el a lejánt, s akkor esment hajtottam, s esment vettem meg, ment fel, én maradtam, esment mentem utána, s fogtam meg... S ahogy mind kénlódtam, leereszkedtem a földre, nem volt szíjam, csak egy *bongja*¹¹ vót. Mikor ereszkedtem le, ahogy vót az a deszka, s mikor lecsúszott a derekam, húzódtam vissza, magamot tegyem a székre, akkor elpattant a gomb, s a hintó ment. S mikor leesett nekem a gomb, elpattant a nadrágról es, a gatyáról es, akkor a lábaimat összetartottam, hogy ne szalajszam el a nadrágot. Akkor sepretem, az embereknek a fején, a fejiken járt a nadrágom. Ott sok világ vót, úgy jártak a hintó mellett, mint a hangyaboly. S a lábamot megfeszítettem, hogy ne szalajszam el a gatyámat. De én kiabáltam:

- Állítsátok meg, állítsátok meg!

Lecsúszott a gatyám, a *kakaskám* látszott. Még huzakodtam, a lábaimat tartottam, így ne, vesztettem el a gatyát es, csórén maradtam. A lány szegény, csak nezett vissza. Én meg: állítsd meg:

- Állítsd meg... opreşte, opreşte!

De az ember még jobban hajtotta, hogy kacagjon a világ. Cirkusznak maradtam ott. Na, mikor megállt, veszem a gatyát, felhúszom ott, s bé

---

11 gombja

a mezőn. Tizenhat évesen, már nagyecska vótam. Mejek ott bé a mezőn, húzom vissza, a bongom leszakadt, mit csináljak? Úgy maradtam csóré seggvel, s kész a beszéd.”¹²

Mára aztán eltelt a *guzsalyas*, el a templom előtti *tánc*, de talán még a *sétálás* is. Hol ismerkednek egymással a fiatalok manapság? A vonatokon és a buszokon, mert egyre többen járnak középiskolába, városi munkahelyekre, továbbá a kocsmaszerű diszkókban vagy diszkószerű kocs mákban. Ezekről kevés a tapasztalatom, csupán annyit tudok, hogy a katolikus csángómagyar falvak fiataljai jól kihasználják, hogy a szomszédos ortodox falvakban másként jár a naptár, tehát amikor náluk böjti időszak van, amott nyugodtan mulatozhatnak. Nyilván nem minden diszkó a szabados szerelem és a promiszkuitás melegágya, de tudok olyan faluról, ahol az 1990-es években egy faluszéli – az erdőhöz közeli – helyet „*kilenchónapos diszkónak*” nevezett el a közösségi humor, mert egy-egy diszkós „eseménynek” – úgymond – rendszerint ennyi idő múlva jelentkezett a következménye.

„*Virágim, virágim, szép csukros virágim,
Fődre lehulljatok, engem sirassatok.*”¹³

Az erkölcsi szempontokat a hagyományos rend szerint élő moldvai magyarok nagyon szigorúan vették, s ezalatt azt is értették, hogy a házasság előtti nemi felvilágosítás szinte ismeretlen volt náluk. A léánység viselését és őrzését nehezítette az a körülmény, hogy a hagyományos csángó családon belül nemcsak nem került sor szexuális felvilágosításra, de ez a téma a legutóbbi időig jórészt szóba sem került anya és lánya között. Esetleg közvetlenül a házasság előtt kapott a lány az anyjától némi eligazítást. Leginkább még a nagylánybarátságot megpecsételő *mátkaváltással*¹⁴ létrejött műrokonsági kapcsolatban

12 Gazda József: *Hát én hogyne siratnám. Csángók a sodró időben*. Szent István Társulat, Budapest, 1993. 77.

13 A megesett leány. In Kallós Zoltán: *Balladák könyve*. Szabó T. Attila gondozásában. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1970. 202.

14 Húsvét után, fehérvasárnapon a nagylányok mátkát váltottak, ezzel erősítették mg egymás iránti baráti vonzalmukat. Színes vagy írott tojást cseréltek egymással, s a következő szöveget mondták: „Ezen a világon legyünk mátkások, a másikon hűgosak”. Ezzel szorosabbra fűződött a súldólányok közti baráti kapcsolat, s ettől fogva magázták és mátkának szólították egymást. Bővebben lásd Halász Péter: Tavasz ünnepkör. In uó: *Bokrétába kötögetem vala. A moldvai magyarok néprajzához*. Európai Folklór Intézet, Budapest, 2002. 184–188.

a pár évvel rendszerint idősebb *máthájuktól* kaptak a lányok felvilágosítást arról, hogy mire számítsanak – és mire nem – a házasságban.

A havi vérzést *rendnek*, *asszonydolognak* nevezik, de a lányok erről sem szerezhettek az anyjuktól, nővérüktől ismereteket. Többen elmondták, hogy mennyire megijedtek, mikor először megjött a *rendjük*. A lányok maguk között sem nagyon beszéltek erről. Az 1950-es években Moldvában a fehérnépek nemigen viseltek alsóneműt, a vérfelfogásra sem használtak semmi, csak mosakodtak, meg törölték magukat. Esetleg az első vérzést követően intették az anyák a leányaikat, hogy *örözkedjenek*, mert most már teherbe eshetnek. Frumószán egy asszony a következőképpen emlékezett vissza kislánykorára: „Az asszonyok ejsze még beszélgettek, de mi nem tudtuk. Nem es halltuk, az a menstruáció miféle. Nekem tizennégy évesen jött meg, elmentem a marhákval, s ott talált meg. Egész nap mind mentem a patakba, s mosódtam. S amikor nekem vótak azok réttam, a mámám nem tutta. Este elmentem bé az istállóba, egy tekenyőcskébe bévittem a fancaimat,¹⁵ megmostam, s ojan vizesen felhúztam. Egyebkor csak ingben vótunk. Csináltunk úgy, ahogy lehetett, gatyákból tátámtól,¹⁶ tuggya az Isten, csináltad magadnak.” Külsőrekecsinben mesélte egy asszony: „Mikor tátánk hazajött vót a verekedésből, akkor hozott nekünk egy pár bugyit, s azt erőst őrzöttük, hogy legyen vasárnapra.”

Az anyák általában közvetett módon óvták lányaikat a házasság előtti nemi élettől. A körülményeket igyekeztek úgy alakítani, hogy erre ne nyíljen lehetőség. Ha valamelyik legénynek „rossz híre” volt, akkor erősen tiltották tőle a lányukat. De a legtöbben közvetlenül a házasság előtt sem kaptak semmiféle útbaigazítást a szexualitásról. A gyermekkori képzetek még csak homályosabbá váltak a fiatal lányok egymás közötti tétova találgatásaiban.

Honnan tudta a falu, hogy a menyasszony szűz? – kérdezte az anyjától a lujzikalagori Gábor Felicia: „Híja tá, Felicsi, szörnyülködik anyám, hát azt áróst láhátet tudni. Itt a lányokat úgy ügyálték az apjuk s az anyuk, hoj nám es láhátet. Dáhugy. Mát cscsak akkor tudták gazdag lágényhez hozzáadni, ha szűz lány vót. Vót, hoj bérrákasztették a férjhezmenős lányt, s hátáig nám járt ki a házból, nohogy

---

15 rongyaimat

16 apámtól

mágrontsák. (...) Met vótak a faluba ulyan trógár fiatalok, kikhák nám vot semmijük, s abba jártok, hoj a gazdag lánykákát mágrontscsák, s akkor zapjuk nákkik kället, hoj adgya a lányt.”¹⁷

A lézpedi „szent leány” – Jánó Ilona – szerint, „akik az életükben kevéldedtek, a túlvilágon füstben vannak, nem is látnak, olyan setét a füst és erőst csípős. Kérdeztem:

- Minek kevéldedtek, métt vót?

Hogy szebb legén szeresse meg, másik, hogy szép legyen. Osztán láttam, hogy akik pirosígtatták az *orcájikot*, azoknak a kégyók hogy szápták. Akik a hajikat felcsinálták, láttam, hogy *görobölték* az ördögök, húzták ki, tépték, *csingulázták*, *döfdösték* az *orcájikat*. Száptatták a *kégyóval*, melyik borotválkozott vasárnap, szápták a kégyók, (...) melyik a körmeit festette... mindenről számot kell adni...”¹⁸

A moldvai csángómagyar közösségek erkölcsi kérdéseivel foglalkozó tanulmányában Kotics József úgy ír a lány szüzességéről, mint erkölcsi értékről. Szabófalván „az a lány, aki házasságáig nem őrizte meg szüzességét, s ez kitudódott, nehezebben ment férjhez. Ha el tudta titkolni, és csak a nászéjszakáján derült rá fény, akkor az újdonsült férj igen gyakran hazazavarta feleségét szüleikhez. Majd apósától a hozomány kiegészítését követelte, arra hivatkozva, hogy a felsége már nem volt leján. Ilyen esetben a leány apja igen nagy székenbe került és nehezen tudta kivédeni vője követeléseit. Klézsén, mikor egy magyar leányt feleségül vevő román férfi számára nyilvánvalóvá vált felesége „hibája”, azonnal hazazavarta. Végül újra összekerültek, de az asszonynak át kellett térnie az ortodox hitre, amiről korábban még nem volt szó.”¹⁹

Ügyeltek is a szülők a lányukra mindenféleképpen, különösen ha úgy érezték, hogy az nem tud magára vigyázni. A kelgyesti Dinka Róza még idősebb korában is méltatlankodva mesélt róla, hogy noha már *vala szeretője*, tátája nem eresztette a *csinemá filmokhoz*: „Ment a mámá velünk sz a tátá, de mászkülönben leánkákul ültél bent a házban. Nem

17 Gábor Felícia: *Csángó élet*. Magyar Napló – Fókusz Egyesület, Budapest, 2015. 66–67.

18 Kóka Rozália (szerk.): *Bételesitem Isten akarját... A lézpedi szent leány látomásai*. L'Harmattan – PTE Néprajz–Antropológiai Tanszék, Budapest, 2006. 78.

19 Kotics József: Erkölcsi értékrend és társadalmi kontroll néhány moldvai csángó faluban. Dolgozatok a moldvai csángók népi kultúrájáról. *KJNT Évkönyve* 5. Kolozsvár, 1997. 40–41.

vala szabad menj ki. Mint moszt... menen el a leány, sz nem tudja szem az apja, szem az anyja. Nem lehetett, nem szabadott. Vala tánc isz. Gyet leszentült a nap, kell vala menj haza.”

„Apjuk nem engedte, hogy egymást szeressék,
Még azt sem engedte, együtt beszéljenek.”²⁰

A hagyományos paraszti életben, a párválasztást a két fiatal egymáshoz való vonzódásán, kedvező esetben szerelmén kívül még számos egyéb – emberi és társadalmi – erő befolyásolta, segítette vagy akadályozta. A feudális időkben a földműves közösségek házasságkötésébe beleszólása volt a földesúrnak: egy szolga vagy földhöz kötött jobbágy csak a bojér engedélyével köthetett nem ura fennhatósága alá tartozó személlyel házasságot. Moldvában a földesúri engedély mellett még az egyháznak is komoly befolyása volt a párválasztásra. A nem ugyanazon földesúrhoz tartozók és az eltérő felekezetűek közti házasságkötés tiltott volt, ha pedig tudomást szereztek a titokban tartott esküvőről, annak azonnali felbontását követelhatték. A moldvai falvak mindegyikében a 19–20. század fordulójáig általánosan érvényesült az *endogámia*. Ennek csökevényes emléke élt még később is, a lakodalmas menet útjának elkötésében, vagy a hozomány – az észre²¹ – megváltási díjában.²²

A fiatalok érzelmi kapcsolatának házassággal való megpecsételésébe beleszóló „külső” erő leggyakrabban a szülők akarata, véleménye, szándéka volt, az abban rendszerint megnyilvánuló vagyoni szempontokon keresztül, annak minden reális és irreális vonatkozásával együtt. A szerelmes szívek elfogult erővonalainak és a „józan” szülői, rokoni szempontok egymásnak feszülése, esetenkénti összeütközése gerjesztette fájdalmak, kegyetlenségek, tragédiák adódtak és játszódtak le a csöndes családi keretek között, vagy nemegyszer nyilvános tragédiákat gerjesztve, de sokszor csak a népdalok és a keservesek szövegeibe

20 A két kápolna-virág. Kallós i. m. 53.

21 Hozomány, a román *zestre*-ből vett kölcsönszó. Márton Gyula szerint „a szókezdő z elhagyásának oka az lehet, hogy a határozott névelő -z hangjával azonosították. A t a mássalhangzó-torlódás kiküszöbölése révén esett ki. Az észre alak hangátvetéssel keletkezett az *észtre*-ből. In Márton Gyula: *A moldvai csángó nyelvjárás román kölcsönszavai*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1972. 594.

22 Miklós Zoltán: Öröklési jogszokások a moldvai csángóknál. In Kinda István – Pozsony Ferenc (szerk.): *Adaptáció és modernizáció a moldvai csángó falvakban*. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 2005. 106.

rejtve, azokban eljajongva, elpanaszkodva. Amikbe egyszer valaki vagy valakik belesűrítették szerelmi bánatukat, módot adva az utánuk jövőknek, hogy újra és újra beleönthessék, világba kiálthassák fájdalmukat; eldalolva, elsiratva, hogy:

*Verje meg az Isten
Azt az édesanyát
S aki tilcsa tőlem
S az ő édes fiát.
Ha neki fia vót,
Nékem szeretóm vót,
Ha neki fia vót,
Nékem szeretóm vót.*

Vagy:

*Verd meg Isten, verd meg
Azt az apát s anyát
Aki tőlem tiltsa
S az ő édes lányát,
Mer neki lánya vót,
Nekem szeretóm vót,
Mer neki lánya vót,
Nekem szeretóm vót.*²³

Sok veszedelem fenyegette tehát a szerelmes fiatalok boldogságát. Ott volt mindjárt a katonai szolgálat, ami többnyire két esztendőre elszakította, de legalábbis eltávolította őket egymástól. Ez idő alatt mindkét fél komoly kísértéseknek volt kitéve, különösen, ha odahaza közben komoly ellenerők működtek kapcsolatuk elrontására: „Mikor én előbbször szerelmesz vótam – mesélte az 1912-ben, Nagypatakon született Kósa Antal –, vótam vaj 19 esztendősz. Osztán két esztendőre elmentem katonának, vót *vészarám*,²⁴ vettem gyűrűt nekie, ő adott nekem kötötteket,²⁵ ullianokat, hogy tegyem fel a kalapomra. Hazajöttem a katonaságtól, szerettem, szerettem, édesanyám lehet nem

23 Szegő Júlia: *Ismeretlen moldvai nótafák. Csángó falvak énekközlőinek szöveg- és dallamkincse*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1988. 140., 143.

24 unokatestvér, itt: jegyes (verișoară ua. románul)

25 bokrétát

szerette, én osztán mászt vettem el. Nem vettem el azt, melyik szeretóm vót. Azt neztük, hogy leen hellie.²⁶ Azt mondja tátá: Hát te mire akard elvenni? Azt nezték, hogy dolgoosz legyen a leánka, sz tudjon mindent, tudjon szóni, sz legyen serény. Akármelyik esz azt nezte. Ulliant esz mondtak: Ne vedd el, met az reszesz, nem tud dolgozni. Mentünk kapálni, hát mik leültünk, ebédeltünk, kicsit lenyugodtunk, de nem ültünk 3-4 órát, vagy kettőt. Egy órecskát ültünk, nyugodtunk az árnyékocskába, s keltünk fel kapálni. Mutatja édeszanyám: – Azt a leánkát vedd el, Antalka, azt a leánkát jó elvenni, ne ott, ne ott, ne moszt kelnek fel, nezd meg. Az jó neked. Annak vagyon helyecsskéje. Nem ér semmit a helyecsskéje, ha nem dolgozza meg.”²⁷ Tehát a rokonság által képviselt közösségi értékrend szerint, ha módosabb, nagyobb földterülettel rendelkező családból való a lány, akkor lehet akár lusta is, azt kell elvenni, ha nincs is köztük szerelem: „Hadd el leánykám – mondja az anyja –, ha nem szereted, majd összeszoktok. Én sem szerettem apádat, de itt vagyunk, s megszoktuk egymást...” Igazat mondott a néprajzkutató Nagy Olga, amikor megállapította, hogy „...a házasságra nem a fiatalok készülnek, hanem a felnőttek, pontosabban ők készítik elő a fiatalokat a jövőre.”²⁸

Az anyagi helyzet volt a legmeghatározóbb. Ha valaki sok vagyonnal, földdel rendelkezett – fiú vagy lány –, szívesen adták hozzá a kevesebbel rendelkező szülők gyermeküket, néha még kényszerítették is ilyesmire, bár ehhez a kényszerítéshez nem kell föltétlenül ostort vagy korbácsot képzelni. Lehetett másképpen is: „Tizenhét esztendősen jöttem férjhez. Járt az emberem három esztendőt, négyet, ötöt, kicsike vótam, s nem es szerettem. De mindcsak elmentem, s mindcsak megszerettem. Elmentem, mert más nem keresett. Mámám, tátám azt mondta, mennyek el. Gazdalegény vót. Aztán a világ eltót, azután megszerettem.”²⁹ Ami persze így szépen hangzik, de megélni keserves. Lett is belőle sok tragédia, nemcsak Moldvában, Gyimesben is. Megható történetet közöl erről Tankó Gyula: „Ügyes, csendes legény volt, jó nemzetből való ügyes gazda gyermeke. Belebolondult abba a

---

26 helye

27 Gazda: i. m. 1963. 66.

28 Nagy Olga: *Népi változatok szerelemre és házasságra*. Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, Székelyudvarhely, 1994. 82.

29 Ivácsony: i. m. 86.

szegény, árva leánykába, s a szülei erőst tiltották. Egy lakodalomban voltunk Sántatelekiben, én voltam a gazda. Sose felejttem el, egyszerűen csak Pulika Misi, a mozsikás húzni kezdett egy keservest, lassú magyarást: „Édesanyám mért szültél a világra...” Még senki sem táncolt, a legény felkérte a szeretőjét, s olyan szépen, csendesen táncoltak, mintha csak egybe forrtak volna, mindenki őket nézte, és mindkettőjüknek potyogott a könnyük. Mondom a feleségemnek: Te Borbár... meglátod, ennek nem lesz jó vége, mert ezek nem tudnak egymás nélkül élni. Tíz nap sem telt el, s a legény felakasztotta magát. Huszonhárom esztendő volt!”³⁰

„Csak ne adtál lenne ki hideg havasra,
Nagyhegyi tolvajnak, nagy híres gazdagnak.”³¹

Miután az erőszakos kollektivizálás a moldvai parasztságot is megfosztotta úgyszólván minden tulajdonától, elsősorban is a földjétől, a „vagyonnak” nagyon visszaszorult a párválasztásban játszott szerepe, bár az ilyen-olyan funkciók, „állások” és a különböző „tüzek” közelébe kerülésnek továbbra is megvolt a társadalmi differenciálódásban játszott szerepe, aminek a családok anyagi állapotát meghatározó hatását időnként árnyalta a hagyományosan „jó” vagy „rossz” kategóriában számon tartott közösségi megítélés. Tény azonban, hogy a másodszori *verekedés*,³² különösen pedig a kollektivizálás utáni évtizedektől kezdődően a szülők egyre kevésbé szóltak vagy avatkoztak bele a fiatalok kapcsolatainak alakulásába. Hozzájárult ennek az irányzatnak az erősítéséhez a fiatalok térbeli – iskola, munkahely – eltávolodása a szülői háztól.

Egyetlen lényeges kérdésben érvényesült továbbra is a párválasztásban a hagyományos értékrend, nevezetesen, hogy a házasságra kiszemelt fiatal is katolikus legyen. Bár e téren is lazult a szülői elvárások szigorúsága – vagy inkább nőtt a tehetetlenségük –, még napjainkban is kevés a katolikus csángómagyarok körében az ortodox vallásúval kötött házasság,³³ de kétségtelen, hogy a korábbi századokhoz vagy

30 Tankó Gyula: A csángó lakodalmakról... In uő.: *Különös kompendium Gyimes néprajzáról*. Tipographic, h. n. 2016. 46.

31 A nagy hegyi tolvaj. Kallós: i. m. 140.

32 világháború

33 Istók-Pozsony: i. m. 159.

akár évtizedekhez képest gyakrabban előfordul. Ilyenkor valamelyik fél rendszerint köteles átállni a párja által gyakorolt hitre,³⁴ megfigyeléseim szerint többnyire a lány tér át a férje vallására.

A témával kapcsolatosan Moldvára vonatkozó statisztikai adatok hiányában a vegyes házasságok mértékére és hatására gyimesi statisztikákból következtethetünk. A 20. század végén a gyimesfelsőlaki és a -középlaki katolikus templomokban az évenkénti 25-30 házasságkötésből 2-3 vegyes házasság kötött, vagy éppen egy sem. A vegyes népességű Gyimesbükkön, ahol a lakosságnak mintegy fele főként görögkatolikusból lett görögkeleti vallású, az átlagosan 10 (maximum 26) katolikus esküvőből 3-5 esetben az egyik fél ortodox hitről tér át katolikus vallásra, míg 10-20 ortodox házasságból 4 (maximum 10) római katolikusból vált ortodoxra. Ritka, hogy nem állnak át a másik fél egyházába, hanem egyházuk engedélyével tartják a másik fél vallása szerinti esküvőt. Ugyancsak ritka, hogy „egymást követően római katolikus és ortodox esküvőt is celebrálnak a helyi papok.” Bár kimutatható az a klasszikus stratégia, miszerint a menyasszony áll át a vőlegény vallására és közös gyermekeiket a férj hitére keresztelik, számos elszórt eset mutatja, hogy az általános modell mellett más döntések, választások is szép számmal születnek.³⁵ Természetesen tudnunk kell, hogy Gyimesbükk ortodox vallású lakosainak többsége 1948 előtt több évszázadon keresztül a görögkatolikus egyházhoz tartozott, s csak a kommunista erőszak nyomán kényszerültek az ortodoxiához. Az előzményekből következik, hogy „Gyimesben a válásváltás sok esetben csupán a felszín, a vallásos, társadalmi szabályok látszólagos, színlelt betartását jelenti, ugyanis a gyakorlatban az átállás nem jelent igazi szakítást az egykori egyházzal, vagy ha szakítást is jelent, sokszor nem egy idegen, hanem ismerős vallásra való áttéréőről van szó. A gyimesi, különösen a gyimesbükki válásváltások viszonylagos gördülékenységét elsősorban a vallásos szocializációval, illetve a barátságok és szerelmek nemzetiségek és felekezetek közötti határátlépéseivel magyarázom.”³⁶ Néprajzkutatóink számára tanulságos fel-

34 Ivácsny: i. m. 86.

35 Balatonyi Judit: A gyimesi lakodalmak. Közös kultúra és különböző identitások? *Vallásantropológiai tanulmányok Közép-Kelet-Európából* 5. Sorozatszerkesztő: Pócs Éva. Balassi Kiadó, Budapest, 2017. 86.

36 Uo. 86–87.

dat volna, ha Moldva vegyes vallású településein is megvizsgálhatnák az ilyen jellegű házasságok hátterét, működését és következményeit.

Moldvában a korábbi időkben párválasztásnál a szülői befolyást olykor a babonaság eszközeivel is igyekeztek hatékonyabbá tenni. Kelgyesten hallotta Csoma Gergely, hogy „volt egy legény s egy lány, s akartak, hogy *elvevőggyenek*. De apja-anyja nem akarta vala. Sz azután... csánnják vala meg a bikát, varrják be a száját selyemvel, sze küldik vala el, sz az menen vala. Kapták meg a bikát Nyikolájkánál, Mártonéknál. Nem akarta az anyja a legénynek, vegye el a lányt... Sz ezutan elvette. De éltek jól. Mind hajtották el a bikát, szeprúvel, mindcsak elvette, s nem éltek rosszul.”³⁷ Tudvalevő, hogy a bevarrt szájú békát a hiedelem szerint ártó szándékkal küldik azokhoz, akiknek meg akarják rontani az életét.

Igaza van Faragó Józsefnek, hogy a *szeretős viszonyt* nem lehet erőszakkal sem megteremteni, sem fenntartani. Létrejöttét a múltban mindkét fél részéről az anyagi helyzet szabályozta. A lézpedi udvarlási szokásokat tanulmányozva azt találta, a szülők megtilthatták a legénynek, hogy valamelyik lányhoz járjon, s a lányt is befolyásolhatták a szülei, hogy melyik legényt fogadhatja. Ha a lány nem akarja a legényt, nem teszi ki az ablakba a lámpát, s ha a nem kívánt legény másokkal együtt mégis bemegy, a szülők ki is küldhetik a házból. Vagy a táncban „nem veszi észre” az *elintést*, ha viszont a legény hozzá lép és táncba viszi, akkor ezt nem utasíthatja vissza; legfőljebb nem áll be a legény mellé a körtáncba. Másfelől a szakítani akaró legény, ha a lány a körtáncban hívatlanul mellé áll, kiléphet a körből, s más lányt int magához, azzal kezd páros táncot. Szakítás esetén a *servetet* sohasem a legény küldi vissza, hanem a lány kéri, ha nem is mindig kapja meg, de a kalapra való gyöngyös szalagot vissza szokták adni.³⁸ Klézséről viszont olyan adatot ismerünk, hogy ha két fiatal között megszakad a kapcsolat, akkor a legény valamelyik barátnőjével visszaküldte a lánynak a kapott jegykendőt. Így az szó nélkül is tudta, hogy kapcsolatuk befejeződött.³⁹

37 Csoma Gergely: A moldvai csángómagyarok szerelmi varázslása. In *Népi vallásosság a Kárpát-medencében II.* Szerk.: S. Lackovits Emőke. Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém, 1997. 217.

38 Faragó József: Udvarlás a moldvai Lézpeden. *Művelődés*, XXXIX. 1990. 6–7. 32.

39 Istók-Pozsony: i. m. 160.

Ha nem is közvetlenül a moldvai magyarok párválasztására, de a fiatalok életére, viselkedésére, értékrendjére gyakorolt külső hatások között meg kell említeni a római katolikus egyház szerepét is, ami a gyakorlatban helyi képviselőin, a papokon keresztül valósult meg, vagy legalábbis érvényesült pozitív és negatív értelemben. Ezen a téren sokat számított a pap toleráns, együttérző, vagy éppen összeférhetetlen habitusa, ami természetesen megszabta a fiatal hívek vele kapcsolatos érzelmeit is. Ez a viselkedési forma elég nagy szélsőségek között mozgott, kezdve onnan, amikor kérdésekre – milyen az új pap? – azt a választ kaptam, hogy „milyen legyen? A pap csak jó lehet!” El egészen odáig, hogy „...a pap is csak ember...”, amibe sok minden belefér. Alaposabb kutatásokból aztán fény derül a pap és a közösség, különösen a fiatal korosztályok kapcsolatának azon elemeire is, amik a korábbi „feltétel nélküli elismerést” és kritikátlan hozzáállást felváltó – ha nem is mindig kölcsönösen, de – konszenzusra törekvő kapcsolatot jellemzik. Kinda István, akinek vizsgálatai többször is kimondottan erre a témára irányultak, ezt a változást a következőképpen fogalmazza meg: „A fiatalok és a páter között sok faluban konfliktus feszül. Például Trunkban hallottam egy odavalótól: *A fiatalok asztán erőst haraguzsnak. Egész nap ott mond, hogy métt nem mennek misére, métt tesznek így, vagy úgy...?* Csíkfaluban a fiatal generáció szórakozási lehetőségeinek beszűkítésére törekvő páter nemcsak a testi fenytéstől nem riadt vissza, de a gyerekek ellen tartott fekete misével szilárdította pozícióját. *Osztán veszekedet, hogy ne menjünk [diszkóba], meg kellett gyónni, hogy nem hallgattuk meg őt.*” Majd így folytatja: „A pap szertartásos viselkedésekbe kódolta akaratát, a felszíni viselkedések legitimizálására szakrális rítusokat végzett, illetve végeztetett el az engedetlenekkel, ezáltal próbálta szándékának megfelelően irányítani eszmélkedő közösségét. Bár nyilvánvalóan érzékelték túlkapásait, a konfliktusok nagy részéből mégis a pap került ki morális győztesként, a falusi társadalom szinte kivétel nélkül az ellene szegülőt ítéli el, mert a papnak való ellentmondás számukra a kollektív normarendszer megszegését és a hagyományok elvetését jelenti. A páter sérthetetlenségét a fiatalabb nemzedék szemléletében a magasabb végzettsége (is) biztosította. *...nem lehet a pappal csúfolkodni, mert több iskolája van, mint neked* – idézi az egyik csíkfalvi legény vélekedését. Ezek a konfliktusok túlmutatnak a helyi társadalmi léptéken. Mikor a helyben

diszkózó – pap szempontjából engedélye nélkül helytelenkedő – csíkfalvi fiataloknak a jászvásárból érkező püspök nemcsak igazat adott – *disztrálódjanak,*⁴⁰ *mert most van az ideje* –, hanem nyilvánosan el is marasztalta a papot, annak népszerűsége, társadalmi presztízse megcsappant, hitele megkérdőjeleződött. A fiatalok ráéreztek, hogy nincs mindenben feltétlen igaza a papjuknak, hiszen a püspök nekik adott igazat. A konfliktusba keveredett fiatal pedig társai előtt kijelentette, hogy *ő többet nem menen templomba. Hisz Istenbe, de nem menen, hogy nezze, mit csinálnak a papok*”.⁴¹

A fiatalok közti párkapcsolat kialakulása nemegyszer szélsőséges esetekhez vezetett. Ennek egyik megnyilvánulása volt a legények közti féltékenykedés, amiből verekedések, sőt halálesetek is következtek. Magyarfaluban történt még a II. világháború előtt, hogy „vót két legény, amejik egy lányhoz járt. Egyik legény erősebb volt, mint a másik. Akkor ők három hónapig csak verekettek, veszekettek. Három hónap múlva egy éccakán este elment az egyik legény, berúgott a leánynál. A másik bénezett az ablakon, meglátták, elkerült a háznál, kiment az utcára. A másik legény kiment elejibe: Mit keresc magad itten éccakánd a mű házunk előtt? Semmit. Jól van. Akkor a másik verni fokta, a másik meg, vót egy kés nálla, szembeálltak kb. ötven méterre a háztól. Akkor a legény elvágta a másik legényt. Akkor ottan emberhalál történt a leány végett.”⁴²

Az indulatok keltette különböző jellegű és irányú feszültségek a bimbózó vagy még ki sem virágzott párkapcsolatok megromlásához, elmérgesedéséhez vezethetnek, hiszen senkik se tudják oly igaz szívvel gyűlölni egymást, mint a valamikori szeretők, akikben – mindig csakis a másik miatt – kihűlt a szeretet. Ezekről az eltorzult érzésekről vallanak a különböző, prózában vagy dalban megfogalmazott szörnyűbbnél szörnyűbb, sokszor talán át sem gondolt átkok, átkozódások, mint ez a klézsei:⁴³

40 szórakozzanak (distracție: szórakozás, rom.)

41 Kinda István: *Ellenőrzött közösségek: szabályok, vétkek és büntetések a moldvai csángó falvakban.* Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2010. 123.

42 Hegedűs Lajos: *Moldvai csángó népmesék és beszélgetések.* Közoktatásügyi Kiadó, Budapest, 1952. 248–249.

43 Balogh Sándor: *Moldvai csángómagyar furulyás dallamok és énekek.* OKKER Oktatási Iroda, Budapest, 1996. 17.

*Verjen meg e zIsten, veretlen ne hagyjon,
Kilenc esztendeig csak a hideg rázzon!
Ne csak egyszer másszor, vaj egy hétbe ketszer,
Vaj minden órába, vaj csak tizenkétszer.*

A különböző átokformulákban nehéz felismerni a keresztényi érzületet, annál inkább az elvakult gyűlölet hirtelen fellángolását. Ilyen átokformulákat hallott Csoma Gergely az újabban Dózsáról elnevezett Buzduganban:⁴⁴ *Az Isten eneggye, hogy mereveggyék meg! Milyen rosszat akart nékem csinálni, neki tiszerte rosszabbat adjon az Isten! Szöktek lenne ki a szemei! Ne érje meg a leghamarabbi ünnepnapot! Ne legyen része a gyermekeiben!* Ezekre az átkokra rendszerint azért került sor, mert a legények megcsalták a lányokat, s ígéretük ellenére végül is nem vették őket feleségül: „El akart venni egy más leját. Sokat beszélt vele, s aztán nem vette el, csak mondta-biztatta. S aztán ez megátkozta!” S mivel kevés az igazán jó házasság, ezekre az átkokra fogják a bajokat: „*Élettye* nem volt soha, mert verte *többcöri* asszonyát. Aztán az *meghótt*, elvett egy mást, akitől *moszt* el van válva. Nem volt *élettye*, nem volt soha része életben. Se nem *csánt* semmit soha *élettyibe*.” – mondta egy somoskai asszony,⁴⁵ de mondhatta volna sok-sok más is.

A moldvai magyarok közül, ha kevesen is, de átvették az ortodox románságnál szélesebb körben elterjedt szokást, az *átokfizetést*. Vanak, akik elmennek és fizetnek a román papoknak: „Az megkérdezi: hogy akarsz, meghaljon vagy csak *nehezségei* legyenek? Általában nem kéri, hogy meghaljon, hanem csak hogy „szenveggyen, sokat-sokat szenveggyen. S úgy es történik. De ha nem es történik, a pap már elvette a pénzt.”⁴⁶

A szeretős viszony

Azt az időszakot, amikor a párválasztás már nagyjából megtörtént, a fiatalok egymás iránti érdeklődése kezd vonzalommá válni, s azt, ahogyan ők maguk is érzik, tekintik egymást, *szeretős viszony*nak mondhatjuk. Ami még mindig nem az az állapot, ami a polgári világban elsősorban a házasság előtti, vagy azon kívüli szexuális kapcsolatot

44 Csoma: i. m. 1997. 215.

45 Csoma: i. m. 2016. 193.

46 Csoma: i. m. 1997. 215.

jelent, tehát elsősorban a *szereteten* és nem a *szeretkezésen* alapszik. Fontos jellemzője ennek a *szeretős*, nem annyira testi, sokkal inkább lelki kapcsolatnak nyilvános, a falu közössége előtti vállalása, annak minden jegyével, elemével és következményével együtt. Ugyanakkor tudnunk kell, hogy ez a felemelő, lebegés-szerű, varázslatos érzés, a biztos vagy legalábbis majdnem biztos beteljesedés előtti állapot még nem jelent egyértelmű és visszavonhatatlan elkötelezettséget, noha az esetek jelentős részében egyre szorosabbá válva arrafelé tart. Amíg a sorkatonai kötelezettség az ilyen kapcsolatok számára békeidőben is valóságos *tűzpróba* volt, a kétéves – korábban pedig hosszabb – távollét letelével az egymás mellett mindvégig kitartó szerelmesek nyugodtabb lélekkel, érzelmileg felkészültebben, egymás iránt nagyobb bizalommal léphettek az oltár elé, mint az ilyen próbatételt ki nem állt, ehhez képest „alkalmi”-nak tekinthető kapcsolatokban élők.

A guzsalyas összejövetelek alkalmával elhangzó *összeéneklések* – párosítók – sokat segítettek a *szeretős viszony* erősödésében, elmélyülésében, közhírré tételében, közösségi elfogadtatásában. Pozsony Ferenc így ír erről Hodorog Luca elmondása alapján: „Klézsén is a guzsalyas volt az egyik legelőbb dalolási alkalom. Advent előtt, valamint vízkeresztől húshagyó keddig zengett a fonóházak környéke az énekszótól. A legkedveltebb dalcsoport a párosító volt. Tréfás formában *esszeénekeltek* az egymásért olvadozó fiatalokat. Sok esetben tréfás és gúnyos párosítójukkal az össze nem illő párokat, vagy a gyámoltalan legényeket is megbírálták. Ezek a szövegek még napjainkban sem őriznek megkövesedett formákat, az énekesek szabadon variálják, kombinálják az alapmotívumokat, és számos változat gyűjthető még ma is.”⁴⁷ Az ilyen párosító dalokból Kallós Zoltán egész csokorra valót, szám szerint éppen tízet közölt Szályka Rózsa repertoárjából.⁴⁸ Látható bennük, hogy bárkinek, bárkiknek a neve helyettesíthető az alkalomnak megfelelően. Egy-egy kiragadott versszak közülük:

47 Pozsony Ferenc: *Szeret vize martján. Moldvai csángómagyar népköltészet*. KJNT Könyvtára 2. Kolozsvár, 1994. 15.

48 Kallós Zoltán: *Új guzsalyam mellett... Énekeltem én Miklós Gyurkáné Szályka Rózsa hetvenhat esztendőskoromban Klézsén Moldvában*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1973.

*Szólj, kakukk, szólj,
Ki kapuján szólj,
Demse Dávidén
Se Mariskájén.*

*Királyné szép lánya
Csurál Máris vóna,
Királyné szép fia
Demse Dávid vóna.*

*Miklós Kati kendeje
Felakatt e csipkére.
Anti annya levette,
S e ládába biétette.*

*Ott ez asszony káposztát főz,
Feje felett menen a gőz.
Azért ne siérjék e feje,
Vajdok János lesz e veje.*

Kós Károly bogdánfalvi és lészpedi adatok alapján vázolja a *szeretőség* állapotát: „Ha a legény a táncban, guzsalyasban, kalákában megismerkedik egy leányval, s *leszereti*, azt mondja a lánynak: *Ha te isz szeretsz, aggy nekem egy jegyet*. A jegy Bogdánfalván – de máshol is – egy *szervetből* vagy egy *matacseltől*⁴⁹ és *cigajéből*⁵⁰ kötött szalagból áll. Régen a lány *eszgárda*, *kocina* (Bogdánfalva), *gerica* (Lészped) nevű bokrétát adott, amit az olvasó apró gyöngyszemeiből készített. A lészpediek szerint ezt azért hagyták el, mert nehéz volt a kalapon. A legény még ott a táncban, s aztán minden vasárnap egészen a házasságáig feltette a jegyet a kalapjára, azt mindenki észre is vette, s mondták: *Na, Pál János szereti Farkas Péter leányát.*”⁵¹ A bokréta elhagyásának magyarázatát fenntartással kell fogadnunk, mert nehezen képzelhető el, hogy néhány évtized alatt annyira meggyöngült volna

49 bojtocska (motocel ua., románul)

50 finom gyapjúfonal

51 Kós Károly: Csángó néprajzi vázlat (1949). In uő: *Tájak, falvak, hagyományok*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1976. 216–217.

a lézpedi legények nyaka, hogy már nem bírták el a kalapjukat díszítő szerelmi jegy súlyát. Valószínűbb, hogy az élet hagyományos elemeinek általános kikopására, értékrendjük szürkülésére igyekeztek valami – legalábbis általuk – elfogadhatónak tartott magyarázatot találni. Úgy érzem továbbá, hogy a 'leszeret' kifejezés is magyarázatra, legalábbis értelmezésre szorul, annál is inkább, mert több, Moldvában gyűjtött népdalban is szerepel, például ebben a formában:

*Egy nagyorrú bogár úgy leszeretett vót,
Este vacsorakor örökké nálunk vót.*

A kifejezés magyarázatát Péntek János nyelvészprofesszorra bízom, aki tájszótárában a következőket írja: *leszeret(i)*: megszeret valakit, szerelembe esik, magáévá tesz; „egy bogdánfalvi példamondatban pedig: Hogyha a legény szeretőt akar tartani, a táncban, guzsalyasban, kalákában megismerkedik egy neki teccő lánnyal és leszereti.⁵² – ami a cselekedet tartalmáról ugyan nem ad pontos felvilágosítást, de alkalmazásának módját bemutatja.

A felrakott kalap s a szépen *összerélt hímcska, a szikrás szervet* az övben, mindenki számára tudtul adta, hogy melyik legényt melyik lány szereti – és fordítva –, mégpedig nem reménytelenül. Ilyen *ruvacskát* adott a lány a szeretőjének használatra is, hogy a mezőn munka közben azzal törölje magát, amit aztán a leány szombatoként kimosott. A legény pedig vékony drótból láncot kötött, amire az akkoriban forgalomban lévő lyukas pénzeket fűzte, s azt adta cserébe, amit a leány nyakába kötött. A legény általában 2-3, de olykor 6 esztendeig udvarolt a lánynak, ezalatt kapcsolatuk szorosra fűződött, többnyire házassággal, ritkábban kiábrándulással és szakítással végződött. Ez idő alatt a legény nem ment be a házba, hanem esténként *kirikoltotta*, kiáltással vagy füttyszóval kihívta a lányt. A udvarló fiú megegyezés szerint péntek kivételével minden második, harmadik napon kereste fel a kedvesét. Ha a leány meglátta, hogy a legény mással *beszélget*, a tőle kapott nyakéket visszaadta, a gyöngysor ajándékát pedig visszakérte.⁵³

52 Péntek János (szerk.): *A moldvai magyar tájnyelv szótára I/2*. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 2017. 37.

53 Seres András: *Moldvai lakodalmi szokások. Néprajzi Látóhatár*, 1994. 1-2. 90.

*S én istenem eljött este,
Én szeretóm nem jött ide.
Vaj nem jöhet, vaj nem lehet,
Vajh szereteje más lehet.*

*Üzenje meg, vaj mondja meg,
Hogy ha szeret, hogy tudjam meg.
Ne tartson ingem csúfjának,
Szereteje bolondjának...⁵⁴*

De ha a legény másnak a derekán is hasonló *ruhacskát* vett észre, azt ő sem nézte jó szemmel, mint ahogy a lány sem hagyta szó nélkül, ha a legény az ő *servetjét* máséval cserélte föl:

*Le az úton s még vissza,
Servetemet add vissza!
Mert ha vissza nem adod,
Kitépem a hajadot – ihogtatták Bogdánfalván.*

Egy szó, mint száz, a *szeretőség* nem volt mindig felhőtlen kapcsolat, különösen, ha a „gyöngébb nem” képviselője olyan erőteljes egyéniség volt, mint a klézsei Hodorog Luca, aki így mesélt erről Pozsony Ferencnek: „Szeretóm mindig vót, de még megvertem őket, mikor a *guzsalyból* mentünk haza. A *guzsalyval* jól üttem. Mind jöttek a nagyobb legények, 7-8 évvel voltak nagyobbban tőlem. Jöttek, hogy beszélgessenek velem. Beszélgettek *édesapámval*, s kértek férjhez. Hát én akkor voltam 12-14 éves, s mondták, hogy menjek el. Édesanyám mondta nékik: »hát az én leányom férjhez menni való? Te nem látod, hogy még az orrát sem tudja megtakarítani? Nem tud ételt főzni, nem tud tisztaságot *csánni*⁵⁵!« »Há, válaszolták, megtanólja, van ideje.« »Hát nem látod, hogy kicsi?« »Én megnövelem« – mondták a legények szüleimnek. Én mentem el *hazunnat*, nem es hallgattam, hogy mit beszélnek. Hát én férjhez menő vótam? Vót egy szeretóm *azutáiban*, hét évvel nagyobb, mint én. Három évig járt. Annak gondja vót, hogy

---

54 Szegő: i. m. 179–180.

55 csinálni

férjhez menjek hozzája. De én mondtam neki: »Ha te olyan csúf leszel, mikor megöregedel, mint édesapád, akkor nekem nem kellesz, mert biztos neki hasonlítasz. Házasodj meg! – mondom neki. – Én nem *menek hezzád*. Nem akarok. Ő es sírt, én es sírtam, mikor ő ment házasodni, de én nem mentem.»⁵⁶

Az egymást *szeretők* általában a tánchelyen találkoztak, s a tánc végén el is váltak egymástól, ha pedig már jegyesek voltak, akkor a legény a lányt otthonról vitte a táncba, s utána hazakisérte. A *szeretők* kizárólag egymással vagy a *nyámokkal* – rokonokkal – táncoltak. A *nyámságot* ilyenkor harmadízigen számolják: *első nyámság* az apa meg az anya testvérei (nagybácsik, nagynénik), *második nyámság* ezek gyermekei (első unokatestvérek); *harmadik nyámság* az utóbbiak gyermekei (másodfokú unokatestvérek). A rokonokkal elsősorban akkor táncolnak, ha az érdekelt legény vagy leány hiányzik a táncból, de ha ott van, akkor is táncolhatnak rokonokkal, s ha az sincs, akkor legény a legénnyel, leány a leánnyal. Ha egy legénynek nincs szeretője, akkor vagy legénnyel táncol, vagy olyan lánnyal, akinek még nincs szeretője.⁵⁷

Az udvarlás komolyabb formája a leányos háznál bontakozott ki. Az elkötelezett legény látogatására októbertől március–ápriliséig szinte minden este, nyári időszakban, a külső mezőgazdasági munkák idején csak szombaton került sor, de mindig lámpagyújtás után, és csak ha a lámpát valamelyik belső ablakpárkányra tették. Ha a lakás belső részén – pl. a szobánál, a tüzelőhelynél – volt a lámpa, akkor a legénynek tilos volt a bemenet. A házbeliek néha azzal bosszantották a közelben várakozó legény(eke)t, hogy a petróleumlámpával az ablak felé közelítettek, de aztán máshova vitték. Az ablakba kitett lámpa csak a legények látogatását szabályozta, nők, idősebb férfiak, szomszédok, rokonok akkor is beléphettek, ha a lámpa nem volt az ablakba téve.

A legények többnyire kisebb csoportokban jártak a leányos házakhoz. Lehetőség és tetszés szerint székeken, padokon, az ágyak szélén a lány mellé telepedve, beszélgetéssel töltötték az időt. Ilyenkor a lány rendszerint ugyanazon legény mellé húzódott és vele többet beszélgetve mutatta ki vonzalmát vagy legalábbis érdeklődését, mígnem a közvélemény tudomásul vette a lány döntését, és a többi legény lemondott

56 Pozsony: i. m. 26.

57 Faragó: i. m. 32.

a további próbálkozásról. Ha viszont a leány valamelyik legénynek észrevehetően hátat fordított, az a visszautasítás jele volt. A szerető viszony kialakulása során és elmélyülését követően a legény mindinkább társak nélkül ment a leányhoz; a többiek csak akkor jöttek időt tölteni, ha még nem udvaroltak, vagy ha szeretőjük ablakában nem jelent meg a lámpa. Mivel a család rendszerint egy lakószobában élt, a legény(ek) látogatása tulajdonképpen nemcsak a lánynak, hanem az egész családnak szólt. Ennek megfelelően a társalgás is közös volt és bármilyen témát érinthetett. A két fiatal csak némelykor húzódott a szoba valamelyik sarkába, hogy ott suttogva beszélgessenek. A néhány órás látogatás után a leány a legényt csak az ajtón kívülre kísérte, ott még egy ideig beszélgethettek.

A párkapcsolat létrejötte, komolyodása vagy éppen lazulása tehát állandóan változó folyamat volt a fiatalok között. Sok múlott azon, hogy végül is milyen körülmények között, a kapcsolat milyen állapotában került sor a végső lépésre, a házasságra.

Pár